

Branschriktlinjer för foderråvaruproducenter

En vägvisare till kvalitetssäkring för foderråvaruproducenter

1. Inledning	3
1.1 När blir en vara foder?.....	3
1.2 Branschriktlinjernas syfte.....	3
1.3 Avgränsningar	3
1.4 Författningar och föreskrifter	4
2. Definitioner	6
3. Grundförutsättningar	7
3.1 Ansvar	7
3.2 Dokumentation	8
3.3 Spårbarhet.....	9
3.4 Principer för en säker produktion.....	9
3.5 Plan för sanering.....	9
4. Branschriktlinjer för foderråvaruproducenter	10
4.1 Anmälan för registrering/godkännande av foderanläggning.....	10
4.2 Utformning av produktionslokaler och processutrustning	10
4.3 Processbeskrivning och flödesschema	11
4.4 Personal och kompetens	11
4.5 Tillgång till ett kvalificerat laboratorium	12
4.6 Rutiner och frekvenser för inspektion, rengöring och underhåll	13
4.7 Bekämpningsprogram för skadedjur och insekter.....	13
4.8 Specifikationer för ursprungsmaterial, tillsatser och processhjälpmedel.....	13
4.9 Identifikation av risker i produktionen i enlighet med HACCP-principer.....	14
4.10 Produktinformation	15
4.11 Spårbarhet för ursprungsmaterial och såld foderråvara	15
4.12 Rutiner för uppföljning vid reklamation från kund	16
4.13 Referensprov	16
4.14 Provtagning och analys	17
4.15 Rutiner för att förebygga förväxling eller korskontaminering mellan undermålig och prima vara.....	17
4.16 Regelbunden uppdatering av kontrollprogrammet.....	18
4.17 Ansvarig person/befattning för fodersäkerhetsarbetet	18
5. Revidering och uppdatering av branschriktlinjer	18

1. Inledning

Dessa nationella riktlinjer för god praxis (branschriktlinjer) är baserade på föreningen Veterinär foderråvarukontroll (VFK) 16 punkter som beskriver VFK:s normer för fodersäkerhet och som utarbetats av VFK i samråd med Statens Veterinärmedicinska Anstalt (SVA). Mer information om VFK:s normer för fodersäkerhet finns på VFK:s hemsida, www.vfk.se.

Riktlinjerna ska ses som VFK:s tolkning av gällande foderlagstiftning, grundat på försiktighets- och HACCP-principer.

För vissa branscher, som t ex för mejerierna, kan det finnas ytterligare branschriktlinjer som kan överlappa denna samling eller som kan innehålla andra tolkningar. Foderråvaruproducenter använder branschriktlinjerna på frivillig basis. Riktlinjernas aktualitet säkerställs genom VFK:s regelbundna revideringar av desamma.

1.1 När blir en vara foder?

Det är avsikten som styr om en vara är ett foder eller inte. En vara som är avsedd som livsmedel betraktas som livsmedel fram till dess att syftet ändras. I den stund man bestämmer sig för att en vara ska användas för utfodring är produkten ett foder. Om det är osäkert om en vara kommer att användas som livsmedel eller foder betraktas den som ett livsmedel.

1.2 Branschriktlinjernas syfte

I förordning (EG) nr 183/2005 anges att medlemsstaterna ska uppmuntra utarbetandet av nationella riktlinjer för god praxis och tillämpning av HACCP-principerna. Branschriktlinjerna för produktion av foderråvaror ska tjäna som stöd för de foderproducerande företagen och underlätta uppfyllandet av hygienkraven i nedanstående lagstiftning. Riktlinjerna syftar till att ge vägledning om hur man förebygger faror, såsom förekomst av patogena mikroorganismer, kemiska främmande ämnen och fysiska föremål i foderråvaror, som i förlängningen kan innebära en fara för djurs och människors hälsa.

1.3 Avgränsningar

Branschriktlinjerna avser framställning av foderråvaror till produktionsdjur samt sällskapsdjur. Som foderråvara räknas bland annat de biprodukter (drank, drav, vassle, brödrester med flera) som går till djurfoder från livsmedelsanläggningar, tekniska anläggningar osv. Beskrivningen avser hygien och säkerhet från och med att ursprungsmaterial anländer till det foderråvaruproducerande företaget till och med utlastning av foderråvara. Branschriktlinjerna avser inte primärproduktion av foder samt transporter. Riktlinjerna beskriver inte uppbyggnaden av kvalitetssystem och ger inte en detaljerad beskrivning av dokumentationsrutiner, eftersom detta är företagsspecifikt. Däremot ges rekommendationer om nödvändig dokumentation. Branschriktlinjerna är inte juridiskt

bindande och kan inte ersätta kännedom om kraven i EG-förordningar och nationell lagstiftning.

1.4 Författningar och föreskrifter

Nedan ges en översikt av de viktigaste författningar och föreskrifter som rör foderråvaror och framställning av sådana.

- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 178/2002 av den 28 januari 2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor som gäller livsmedelssäkerhet](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1774/2002 av den 3 oktober 2002 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter som inte är avsedda att användas som livsmedel](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1831/2003 av den 22 september om fodertillsatser](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 2160/2003 av den 17 november 2003 om bekämpning av salmonella och vissa andra livsmedelsburna zoonotiska smittämnen](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 396/2005 av den 23 februari 2005 om gränsvärden för bekämpningsmedelsrester i eller på livsmedel och foder av vegetabiliskt och animaliskt ursprung och om ändring av rådets direktiv 91/414/EEG](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005 av den 12 januari 2005 om fastställande av krav för foderhygien](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 767/2009 av den 13 juli 2009 om utsläppande på marknaden och användning av foder, om ändring av Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1831/2003 och om upphävande av rådets direktiv 79/373/EEG, kommissionens direktiv 80/511/EEG, rådets direktiv 82/471/EEG, 83/228/EEG, 93/74/EEG, 93/113/EEG och 96/25/EG samt kommissionens beslut 2004/217/EG](#)
- [Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1069/2009 av den 21 oktober 2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning \(EG\) 1774/2002 \(förordning om animaliska biprodukter\)](#)
- [Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/32/EG av den 7 maj 2002 om främmande ämnen och produkter i djurfoder](#)

- [Djurskyddslagen \(SFS 1988:534\)](#)
- [Lag om foder och animaliska biprodukter \(SFS 2006:805\)](#)
- [Förordning om foder och animaliska biprodukter \(SFS 2006:814\)](#)
- [Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om foder \(SJVFS 2006:81\)
\(senast uppdaterad version SJVFS 2009:53\)](#)
- [Statens jordbruksverks föreskrifter \(SJVFS 2006:84\) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur och människor
\(senast uppdaterad version SJVFS 2007:2\)](#)

Lagstiftningen är en levande process och för senaste ändringarna hänvisas till Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se.

2. Definitioner

Fara – biologisk, kemisk eller fysikalisk agens i eller i form av livsmedel eller foder som skulle kunna ha en negativ hälsoeffekt (förordning (EG) nr 178/2002).

Faroanalys – Insamling och värdering av information om faror och förhållanden som gör att dessa uppkommer, för att avgöra vilka som är viktiga för livsmedelssäkerheten och som därför ska beaktas i HACCP-planen (Codex alimentarius, allmänna principer för livsmedelshygien; CAC/RCP 1-1969, rev 4 (2003), annex).

Foder – alla ämnen eller produkter, inbegripet tillsatser, och oberoende av om de är bearbetade, delvis bearbetade eller obearbetade, som är avsedda för utfodring av djur (förordning (EG) nr 178/2002).

Foderföretagare – de fysiska eller juridiska personer som ansvarar för att kraven i livsmedelslagstiftningen uppfylls i det foderföretag de driver (förordning (EG) nr 178/2002).

Foderhygien – de åtgärder och villkor som är nödvändiga för att bemästra faror och säkerställa att ett djurfoder är tjänligt med hänsyn till dess avsedda användningsområde (förordning (EG) nr 183/2005).

Foderråvara – en vara av vegetabiliskt eller animaliskt ursprung, liksom produkter som framställts genom industriell bearbetning av sådana varor samt organiska eller oorganiska ämnen som är avsedda för utfodring, antingen direkt obearbetade, eller efter bearbetning. En sådan vara kan innehålla fodertillsatser. En foderråvara kan ingå som bärsubstans i förblandningar (SJVFS 2006:81; omtryck 2009:53).

Fodertillsats – ämnen, mikroorganismer eller preparat, utom foderråvaror och förblandningar, som avsiktligt tillsätts foder eller vatten för att särskilt fylla en eller fler av de funktioner som anges i artikel 5.3 i förordning (EG) nr 1831/2003.

Förblandning – blandningar av fodertillsatser eller blandningar av en eller flera fodertillsatser med foderråvaror eller vatten som används som bärare och som inte är direkt avsedda för utfodring (förordning (EG) nr 1831/2003).

HACCP – ett system som identifierar, utvärderar och styr faror som är viktiga för fodersäkerheten (Codex alimentarius, allmänna principer för livsmedelshygien; CAC/RCP 1-1969, rev 4 (2003), annex).

Kritisk gräns – ett kriterium som skiljer det acceptabla från det oacceptabla (Codex alimentarius, allmänna principer för livsmedelshygien; CAC/RCP 1-1969, rev 4 (2003), annex).

Kritisk styrpunkt (CCP) – en funktion (till exempel hantering, process) vid vilken en styrande åtgärd kan tillämpas och är nödvändig för att förebygga eller undanröja en foderburen fara eller reducera den till en acceptabel nivå (CAC/RCP 1-1969, Rev. 4 (Codex

alimentarius, allmänna principer för livsmedelshygien; CAC/RCP 1-1969, rev 4 (2003), annex).

Lastbärare – En enhet för att hålla samman gods under transport och lagring. Exempel på lastbärare är container, flak och lastpall.

Primärproduktion av foder – produktion av jordbruksprodukter, särskilt odling, skörd, mjölkning, uppfödning av djur (före slakt) eller fiske som enbart resulterar i produkter som inte genomgår någon hantering efter det att de har skördats, insamlats eller fångats, med undantag av enkel fysisk behandling (förordning (EG) nr 183/2005).

Processhjälpmiddel – alla ämnen som inte i sig används som foder, men som används avsiktligt vid bearbetning av foder eller foderråvaror för att uppnå ett visst tekniskt mål under behandlingen eller bearbetningen och som kan resultera i en oavsiktlig men tekniskt sett oundviklig förekomst av rests substanser eller derivat därav i slutprodukten, förutsatt att dessa rests substanser inte inverkar negativt på djurs och människors hälsa eller på miljön och inte har någon teknisk inverkan på slutprodukten (förordning (EG) nr 1831/2003).

Produktionsdjur – alla djur som hålls, göds eller föds upp av människor och används för framställning av livsmedel (bland annat kött, mjölk och ägg), ull, päls, fjädrar, skinn eller andra produkter av animaliskt ursprung (förordning (EG) nr 1774/2002).

Spårbarhet – möjlighet att spåra och följa livsmedel, foder, livsmedelsproducerande djur eller ämnen som är avsedda att eller kan förväntas ingå i ett livsmedel eller foder genom alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan (förordning (EG) nr 178/2002).

Stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan – alla stadier, inbegripet import, från och med primärproduktion av ett livsmedel till och med dess lagring, transport, försäljning eller tillhandahållande till slutkonsumenten och, när det är relevant, import, produktion, framställning, lagring, transport, distribution, försäljning och tillhandahållande av foder (förordning (EG) nr 178/2002).

Sällskapsdjur – djur av sådana arter som, utan att användas som livsmedel, i normala fall hålls och föds upp av människor i annat syfte än användning som produktionsdjur (förordning (EG) nr 1774/2002).

3. Grundförutsättningar

3.1 Ansvar

Det är foderråvaruproducenternas fulla ansvar att foderråvarorna är säkra, det vill säga att de inte är skadliga eller på annat sätt olämpliga som foder. I förordning (EG) nr 178/2002 betonas att foderföretagaren omedelbart skall informera de behöriga myndigheterna när foder släppts ut på marknaden som inte uppfyller kraven för fodersäkerhet. Foderföretagen skall även ha system för spårbarhet i alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan samt förfaranden för att omedelbart kunna dra tillbaka produkten från

marknaden. För att möjliggöra detta krävs spårbarhet ett steg tillbaka och ett steg framåt i kedjan. Myndigheternas roll är att kontrollera att lagkraven uppfylls. En viktig del av detta är att kontrollera att nödvändiga och fungerande system finns på plats som kontrollerar fodersäkerheten, d.v.s. genom revision av foderföretagens kontrollprogram.

3.2 Dokumentation

En adekvat dokumentation är nödvändig bl.a. för att man vid systemrevision ska kunna bedöma om fodersäkerheten är under kontroll. Följande allmänna krav ställs på dokumentation:

- Skriftliga arbetsbeskrivningar för alla rutiner som kan påverka fodersäkerheten ska finnas lätt tillgängliga för personalen i samband med inköp av insatsvaror, produktion av foderråvaror och försäljning av dessa.
- Mätvärden och arbetsmoment ska journalföras i lämplig omfattning för att kunna bevaka förändringar, verifiera att rutiner följs och vid behov genomföra felsökning.
- Praktiska rutiner för avvikelserapportering ska utarbetas.
- Åtgärder som gjorts vid avvikelse ska dokumenteras.
- Efter upprepad avvikelse ska uppföljning ske för att utreda och förebygga att samma avvikelse sker igen.
- System för arkivering ska finnas. Arkiveringstid för olika typer av dokument och information ska fastställas.
- Om data lagras på elektroniska media ska krav på datasäkerhet uppfyllas:
  - Back-up rutiner ska finnas.
  - Information (om t ex kunder, leverantörer, ursprungsmaterial, såld foderråvara) ska kunna tas fram inom några timmar vid behov.
  - Vid byte av datasystem måste det säkerställas att äldre information snabbt kan tas fram.

3.3 Spårbarhet

Det är viktigt att ursprungsmaterialet samt foderråvarorna kan spåras vid behov. Lämpliga rutiner för att underlätta spårbarheten bör finnas samt rutiner för att kunna dra in foderråvaror från marknaden om dessa utgör en risk för djurs eller människors hälsa. Ifall misstanke finns om att en foderråvara inte uppfyller kraven för fodersäkerhet ska företagets kunder omedelbart få information om varför foderråvaran dragits tillbaka. Även Jordbruksverket ska omedelbart informeras på [blankett D51](#), som kan skickas med e-post till rasff@sjv.se.

3.4 Principer för en säker produktion

Principer för en säker produktion bygger på...

- Att försiktighetsprincipen används, det vill säga att man avstår från sådant som vetenskapen inte entydigt har visat vara ofarligt.
- Att personal har de kunskaper och kvalifikationer som krävs för tillverkning av foderråvaror samt att man minimerar sannolikheten för att något icke önskvärt introduceras i fodret genom arbetsmiljön, fodertillverkningsprocessen, tillsatser och ursprungsmaterial, arbetarnas hygien, korskontaminering med mera.
- Att ett väl implementerat, dokumenterat och upprätthållet HACCP-system (Hazard Analysis and Critical Control Points) finns vilket även bör ta hänsyn till de sju principerna i Codex Alimentarius, se även punkt 4.9. HACCP-systemet bör samtidigt ge utrymme för den flexibilitet som kan behövas i olika situationer. Faroanalysen används för att identifiera eventuella faror och därigenom kunna förebygga eller begränsa dem så att de inte utgör någon risk för produktionen.

3.5 Plan för sanering

Efter en allvarigare incident och där en sanering måste ske, t ex efter salmonellafynd, bör en noggrann saneringsplan arbetas fram tillsammans med personer med rätt kompetens. Planen ska vara anpassad till den specifika anläggningen, eftersom varje foderråvaruanläggning skiljer sig markant åt beroende på vilken foderråvara som tillverkas, ålder på anläggningen, utrustning med mera.

Saneringen kan delas in i följande generella steg:

1. Att definiera vilka delar av anläggningen som är aktuella för sanering genom att lokalisera smittan/föroreningen genom en inledande provtagning.
2. Systemet töms på foder.
3. Lös utrustning och nedmonterade delar flyttas till särskild saneringsplats eller destrueras.
4. En noggrann mekanisk rengöring av fodersystem och dess omgivning utförs.

5. Är saneringen mot ett smittsamt ämne kan en kemisk desinfektion med lämpligt desinfektionsmedel behövas. För att desinfektionen ska bli lyckad är det viktigt att ta kontakt med rätt kompetens, från t ex ett välrenommerat saneringsföretag.

Det föreligger en principiell skillnad för hur en sanering utförs beroende på vilken typ av foderråvara som tillverkas – torr eller blöt. Vid sanering av lokaler där det tillverkas en torr foderråvara är det direkt olämpligt att rengöra med vatten. Hos företag som tillverkar en blöt foderråvara kan sanering ske genom sköljning och därefter diskrengöring med varmvatten av ledningar, tankar och dylikt.

4. Branschriktlinjer för foderråvaruproducenter

För att snabbt komma till relevant lagtext under respektive punkt i kapitel fyra så finns det länkar under ”Lagstöd”.

4.1 Anmälan för registrering/godkännande av foderanläggning

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

[SJVFS 2006:81 \(omtryck 2009:53\)](#)

Foderföretagare ska anmäla de foderanläggningar som de ansvarar för och som är verksamma inom något steg av produktion, bearbetning, lagring, transport eller distribution av foder. Anmälan görs till Jordbruksverket på blanketten [D7](#).

Vid större ändringar i verksamheten eller vid nedläggning av en anläggning ska detta anmälas till Jordbruksverket.

Foderleverantörer ska även anmäla alla enskilda produkter till Jordbruksverket. Anmälan ska göras på blankett [D119](#) senast dagen före produkten släpps ut på marknaden.

4.2 Utformning av produktionslokaler och processutrustning

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

Produktionslokaler ska planeras och utformas med särskild hänsyn till fodersäkerheten så att kontamination från omgivningen undviks och så att rengöring underlättas. Utformning, storlek och placering av lokaler, materialval, konstruktion och inredning samt placering av utrustning ska väljas med hänsyn till fodersäkerheten.

Utformningen av lokalerna ska vara sådan att risk för ansamling av damm och smuts, tillväxt av mikroorganismer, avgivande av partiklar eller kemiska ämnen, korrosion eller kondensbildning som i sin tur kan kontaminera produkterna ska minimeras. Detta kan bl.a. ske genom adekvata materialval och konstruktioner.

Lokaler ska vara lätta att underhålla, rengöra och om nödvändigt desinficera. Lokaler ska utformas så att skadedjursproblem förebyggs. Tillräcklig belysning ska finnas i lokalerna.

Risker med glas och hårdplast i t.ex. lampor och fönsterglas ska beaktas.

För att undvika kontamination av behandlad vara med obehandlad råvara ska hantering av behandlad och obehandlad produkt ske väl åtskilt. Kontaminationsrisk från lastbärare och annan utrustning ska värderas och beaktas.

Brunnar och avlopp bör bara finnas i lokaler som kan våtrengöras. De ska vara hela, täckta, lätta att rengöra och användas regelbundet så att de inte torkar.

4.3 Processbeskrivning och flödesschema

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 178/2002](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

Processbeskrivningen ska vara skriftlig och innehålla alla relevanta uppgifter som behövs för att få en uppfattning om tillverkningen av en specifik foderråvara. Den ska omfatta en beskrivning av alla de hanteringssteg som finns med uppgift om ursprungsmaterial, tillsatser och processhjälpmedel samt temperaturer och uppehållstider vid olika processteg. De olika hanteringsstegen ska placeras in i ett flödesschema, från ursprungsmaterial till färdig foderråvara. Flödesschemat används för att kartlägga känsliga och kritiska steg i hanteringskedjan enligt HACCP-principerna, se även punkt 4,9.

Åtgärder måste vidtas för att bekräfta att verksamheten överensstämmer med flödesschemat och processbeskrivningen i alla led och vid alla tidpunkter och när så behövs skall flödesschemat/processbeskrivningen ändras. Bekräftelse att flödesschemat/processbeskrivningen är korrekt skall erhållas av person/personer med nödvändig kunskap om de faktiska processförhållandena.

För mer information angående processbeskrivning och flödesschema, se [Livsmedelsverkets översättning \(2005-02-01\) av Codex dokument om allmänna principer för livsmedelshygien inklusive HACCP¹](#)

¹ FN-dokument CAC/RCP 1-1969, Rev. 4 (2003)

4.4 Personal och kompetens

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

Ledningen ansvarar för att det finns tillräckligt med personal, samt att personalen som har arbetsuppgifter som kan påverka fodersäkerheten har kunskaper om foderhygien, hygieniska risker och dess konsekvenser. Vidare krävs förståelse hos alla för vikten av förebyggande rutiner och hur sådana tillämpas i det dagliga arbetet, så att alla arbetsuppgifter kan genomföras på ett sätt som säkerställer hygien. För att säkerställa detta ska det för all personal finnas en tydlig, skriftlig information om arbetsuppgifter, ansvarsområden och befogenheter.

En person på företaget skall finnas som ansvarar för produktionen. Denna ska se till så att de olika stegen i produktionen utförs enligt på förhand upprättade skriftliga förfaranden och anvisningar, för att säkerställa och styra kontrollen av tillverkningsprocessens kritiska moment. På företaget skall det även finnas en person som är ansvarig för kvalitetskontrollen, se punkt 4.17.

Utbildningsbehov ska identifieras och dokumenteras individuellt för alla i personalen. Utbildningsplaner ska fastställas och genomföras. Samlad dokumentation av utbildningar för varje person bör finnas. Personer som arbetar i tillverkningen eller med hantering av råvaror och produkter eller som på annat sätt kommer i kontakt med foderråvaror eller som arbetar med moment i kedjan som kan påverka den hygieniska kvaliteten ska ha utbildats på lämpligt sätt i grundläggande foderhygien.

Övergripande planer för utbildning i samband med nyanställning och för fortbildning ska finnas för dessa personalkategorier. För korttidsanställda, t.ex. semestervikarier gäller att de måste få tydlig och tillräcklig information för att kunna genomföra sin uppgift på ett säkert sätt. Personal som upprättar, underhåller och genomför HACCP- analyser ska utbildas i principerna för HACCP.

4.5 Tillgång till ett kvalificerat laboratorium

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)
[SJVFS 2006:81 \(omtryck 2009:53\)](#)

Analysverksamhet är ett verktyg i hygien- och kvalitetsarbetet. Analyser används för:

- *Styrande mätningar*. Grunden i hygien- och kvalitetssystemet är möjligheten att kunna styra produktionen så att fodersäkerheten och redligheten säkerställs.
- *Verifierande mätningar*. Verifierande analyser görs som efterkontroll för att visa att styrningen har fungerat.

Analysarbetet ska läggas upp på sådant sätt att korrekta mätvärden erhålls ur redlighets- och säkerhetssynpunkt.

Normalt används tre huvudgrupper av analyser:

- fysikaliska analyser
- kemiska analyser
- mikrobiologiska analyser

Dessa ställer olika typer av krav avseende provtagning, genomförande av analys och tolkning av resultat.

Analyser kan antingen genomföras av foderråvaruproducenten (på eget laboratorium och/eller i driften), på annat laboratorium inom företaget eller av externt laboratorium.

4.6 Rutiner och frekvenser för inspektion, rengöring och underhåll

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

Fungerande utrustning och lokaler är en förutsättning för hygienisk produktion. Planerat underhåll är därför viktigt och system för förebyggande underhåll ska finnas. Planering av och rutiner för underhåll av lokaler och utrustning ska baseras på beprövad erfarenhet och faroanalys.

Regelbunden inspektion av kritiska styrpunkter i produktionsmiljön (identifierade i enlighet med 4.9) ska genomföras. Rutiner och frekvenser ska beskrivas/dokumenteras för olika objekt.

Särskild vikt läggs vid att identifiera och underhålla kritisk utrustning och hantering, som t ex vid kylning av varm och fuktig vara där lätt kondens kan uppstå.

Fodersäkerheten måste bibehållas i samband med underhåll, nyinstallation och ombyggnation, där det gäller att företaget har klara rutiner för t ex extern personal så att de är insatta i och följer företagets hygienrutiner.

4.7 Bekämpningsprogram för skadedjur och insekter

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

Ett skadedjursprogram för att förebygga förekomst och bekämpning av skadedjur och insekter skall finnas. Skadedjursprogrammet ska utarbetas tillsammans med en kompetent firma eller av behörig person på foderföretaget. Arbetsrutiner ska dokumenteras samt resultat och vidtagna åtgärder journalföras. Regler för hur bekämpning får ske ska finnas.

4.8 Specifikationer för ursprungsmaterial, tillsatser och processhjälpmedel

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

Inköpta varor kan vara avgörande för fodrets total kvalitet. Av denna anledning är det viktigt att krav ställs på leverantörer av insatsvaror så att de har en lämplig egenkontroll och att de gärna någon gång besöks som ett led i egenkontrollen. Kvalitets-/miljöstörningar beroende på fel eller avvikelser i inköpta produkter kan leda till störningar i den egna produktionen eller till en försämrad fodersäkerhet.

För att förebygga detta skall specifikationer finnas som omfattar kemiska, mikrobiologiska och andra parametrar av betydelse för fodersäkerheten. Specifikationen har till syfte att beskriva och säkerställa att ursprungsmaterialen, tillsatserna och processhjälpmedlen har en hög och jämn kvalitet. För att uppnå detta skall underleverantörer med HACCP-program företrädesvis väljas.

Foderföretaget ansvarar för att produkten den levererar ut är säkert och skall via riskanalysen i enlighet med HACCP (se punkt 4.9) bedöma och övervaka risken för förekomst av förbjudet

foder, främmande ämnen och andra kontaminanter i inkommande ursprungsmaterial, tillsatser och processhjälpmedel. Ursprungsmaterial, tillsatser och processhjälpmedel som inte är lämpliga som foder skall hanteras på lämpligt sätt och inte användas som foder.

4.9 Identifikation av risker i produktionen i enlighet med HACCP-principer

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

HACCP-systemet (Hazard Analysis and Critical Control Points), vilar på en vetenskaplig grund och är systematiskt. Det identifierar specifika faror och åtgärder för kontroll av dessa för att säkerställa fodersäkerheten. HACCP är ett verktyg för att värdera faror och etablera styrsystem som inriktas på förebyggande åtgärder snarare än att huvudsakligen förlita sig på test av slutprodukt. Varje HACCP-system kan anpassas till förändringar, som förbättrad utformning av utrustning, bearbetningsteknik eller teknologisk utveckling.

En framgångsrik tillämpning av HACCP kräver ett helhjärtat engagemang och att både ledning och personal deltar i arbetet. Det krävs också ett tvärvetenskapligt angreppssätt samt att ledning och personal har nödvändiga kunskaper och färdigheter om HACCP. Små och/eller mindre utvecklade företag som inte har de resurser och den nödvändiga expertis som krävs för utveckling och införande av en effektiv HACCP-plan, kan inhämta expertråd från annat håll.

Ett HACCP-system består av sju principer:

- **Princip 1**
Identifiera de faror som måste förebyggas, elimineras eller reduceras till en acceptabel nivå
- **Princip 2**
Bestäm kritiska styrpunkter, CCP
- **Princip 3**
Fastställ kritisk(a) gräns(er)
- **Princip 4**
Skapa ett system för övervakning av CCP
- **Princip 5**
Fastställ vilken korrigerande åtgärd som ska vidtas när övervakning indikerar att en viss CCP inte är under kontroll
- **Princip 6**
Fastställ verifieringsmetoder för att bekräfta att HACCP-systemet fungerar effektivt

- **Princip 7**

Fastställ dokumentation över alla rutiner och journaler som krävs för dessa principer och tillämpningen av dem.

Enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien skall varje foderföretagare (förutom primärproducenter som bedriver verksamhet som anges i artikel 5.1 i förordning (EG) nr 183/2005) inrätta, genomföra och upprätthålla ett skriftligt förfarande som grundar sig på HACCP-principerna.

För mer information angående HACCP och framtagande av HACCP-plan, se [Livsmedelsverkets översättning \(2005-02-01\) av Codex dokument om allmänna principer för livsmedelshygien inklusive HACCP¹](#)

¹ FN-dokument CAC/RCP 1-1969, Rev. 4 (2003)

4.10 Produktinformation

Lagstöd:

[SJVFS 2006:81 \(omtryck 2009:53\)](#)

[SJVFS 2006:84 \(omtryck 2007:2\)](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1774/2002](#)

Alla foderråvaror ska åtföljas av eller bära vederbörlig information för att nästa person i foderkedjan ska kunna hantera, presentera, lagra, bereda och använda produkten säkert och korrekt. Benämning eller tilläggsbeskrivning får inte vara vilseledande beträffande foderråvarans verkliga identitet. Det ska av produktinformation för foderråvaran framgå för vilket/vilka djurarter eller djurkategorier foderråvaran är avsedd för samt hur foderråvaran bör hanteras/användas.

Vid tillverkning av animaliska biprodukter och bearbetade produkter som härrör från dessa ska handelsdokument medfölja. Handelsdokumentet ska upprättas i enlighet med [förordning \(EG\) nr 1774/2002](#).

För vissa foderråvaror bestående av animaliska biprodukter kan det finnas restriktioner och kvalifikationer för mottagaren, där mottagaren måste vara godkänd före användning av produkten. Det är mottagaren som är ansvarig för att detta sker. För mer information, se [SJVFS 2006:84 \(omtryck 2007:2\)](#).

4.11 Spårbarhet för ursprungsmaterial och såld foderråvara

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 178/2002](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

System för spårbarhet ska enligt lagstiftningen upprättas och tillämpas i anläggningen (enligt förordning (EG) nr 178/2002). För den enskilde foderråvaruföretagaren sträcker sig skyldigheten från den fysiska eller juridiska personen omedelbart före till företaget omedelbart efter i foderkedjan. Spårbarhet ska dokumenteras ett led bakåt och ett led framåt. Det ska säkerställas att leverantörer av ursprungsmaterial, ingredienser, processhjälpmedel

och råmaterial tillämpar motsvarande grad av spårbarhet. Både importör och transportör omfattas av kravet på spårbarhet.

Ytterligare information om spårbarhet finns i kommissionens vägledning till EG-förordning nr 178/2002 – ”[Riktlinjer för tillämpningen av artiklarna 11, 12, 16, 17, 18, 19 och 20 i förordning \(EG\) nr 178/2002](#)”.

4.12 Rutiner för uppföljning vid reklamation från kund

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

Enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien skall foderföretagare upprätta ett system för registrering och behandling av reklamationer. Ifall det visar sig nödvändigt, skall ett system finnas för att snabbt kunna återkalla produkter som gått ut. Det skall även finnas ett skriftligt förfarande som preciserar vad som händer med de återkallade produkterna.

Ifall en foderråvaruföretagare anser eller har skäl att anta att ett ursprungsmaterial eller en foderråvara som har importerats, producerats, bearbetats, framställts eller distribuerats inte uppfyller kraven för fodersäkerhet ska denna omedelbart dras tillbaka från marknaden samt så ska Jordbruksverket kontaktas (se även punkt 3.3).

4.13 Referensprov

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

Från eventuella riskråvaror och från varje parti av produkter som tillverkas och släpps ut på marknaden eller (vid kontinuerlig produktion) från varje definierad del av produktionen skall prover tas i tillräcklig mängd, enligt ett förfarande som tillverkaren angivit på förhand, och bevaras för att säkerställa spårning. Proverna skall förseglas och märkas så att de lätt kan identifieras. De skall bevaras under sådana lagringsförhållanden att onormala förändringar av provets sammansättning eller försämring förhindras. Proverna skall finnas tillgängliga så länge som anses lämpligt beroende på den användning för vilket fodret släpps ut på marknaden.

När det gäller djurfoder för icke livsmedelsproducerande djur behöver tillverkaren av djurfodret endast behålla prover tagna på den färdiga produkten.

4.14 Provtagning och analys

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 178/2002](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 396/2005](#)

[Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/32/EG](#)

[SJVFS 2006:81\(omtryck 2009:53\)](#)

Det måste finnas en person hos foderråvaruproducenten som är ansvarig för och har kompetens att tolka resultat av analyser. Det måste också finnas kompetens på företaget om hur provtagning ska gå till för olika ändamål. Kompetenskraven för olika arbetsuppgifter avseende provtagning och analys bör vara definierade och beskrivna.

Skrivna instruktioner för hur provtagning ska gå till för olika ändamål ska finnas. Dessa ska säkerställa:

- Att uttagna prov är representativa med hänsyn till ändamålet
- Provet inte kontamineras i samband med provtagningen

Det är önskvärt att dokumentation av resultat ska ske på ett sådant sätt att man kan följa trender. Detta ger en möjlighet att bedöma avvikelser från ställda normer i förhållande till trenden. Trender bör analyseras även om uppsatta gränsvärden inte överskrids.

Resultat ska tolkas med hänsyn till provtagnings- och analysförutsättningarna. Analysarbetet är inte avslutat förrän resultatet förmedlats till en ansvarig person. Resultatförmedling kan ske i form av avvikelserapportering eller trendkurvor. Avvikelserapportering ska ske skriftligt.

Vid kännedom eller misstanke om överskridande av lagstadgade gränsvärden vidtas åtgärder och kunder som mottagit foderprodukten samt tillsynsmyndigheten informeras. Alla vidtagna åtgärder dokumenteras. Lagstadgade gränsvärden för främmande ämnen i foder, åtgärdströsklar samt riktvärden för hygienisk kvalitet finns i bilaga 11, bilaga 10 samt i allmänna råd till [Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om foder \(SJVFS 2006:81; omtryck 2009:53\)](#)

4.15 Rutiner för att förebygga förväxling eller korskontaminering mellan undermålig och prima vara

Lagstöd:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 183/2005](#)

Rutiner skall finnas för att förebygga förväxling eller korskontaminering mellan undermålig och prima foderråvara samt för hantering av avfall och produkter som inte är avsedda för foderändamål så att de inte medför några risker för foderprodukten. Skrivna regler ska finnas för åtgärder, med hänsyn till fodersäkerhet, vid avvikelser i olika fall såsom:

- Om produkten finns kvar på foderföretaget
- Om produkten nått ut till gård/kund

Det ska även finnas en nedtecknad plan för hur bortskaffande (eventuell bearbetning) av undermåligt ursprungsmaterial, foderråvaror eller återtagna foderråvaror ska hanteras.

4.16 Regelbunden uppdatering av kontrollprogrammet

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

Rutiner för översyn av kontrollprogrammet skall finnas. En revidering av HACCP-systemets funktion skall utföras minst en gång var tredje år samt vid förändringar som bedöms påverka fodersäkerheten på företaget (modifieringar i process, recept, ombyggnationer, ändrat produktflöde etc.) eller om det kommer fram nya vetenskapliga fakta. Om systemet visar på att fodersäkerheten inte uppfylls skall en modifiering göras.

4.17 Ansvarig person/befattning för fodersäkerhetsarbetet

Lagstöd:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005

En person på företaget skall finnas som är ansvarig för fodersäkerhetsarbetet. Denna person skall även se till att HACCP-systemet fungerar och att korrigerande åtgärder vidtas vid behov samt dokumenteras.

5. Revidering och uppdatering av branschriktlinjer

VFK ombesörjer att en årlig översyn av branschriktlinjerna sker och vid behov revideras.

VFK – Föreningen Veterinär Foderråvarukontroll...

... är en sammanslutning av foderråvaruproducenter med högt ställda krav på levererade foderprodukter. VFK arbetar förebyggande och på frivillig bas för att stärka kvaliteten på medlemsföretagens foderprodukter, varav huvuddelen av medlemmarna utgörs av livsmedelsföretag som även tillverkar foderråvaror.

VFK – Veterinär Foderråvarukontroll

VFK – The Association for Safe Feed Materials

Box 734, 531 17 Lidköping

Hemsida: www.vfk.se